

ישראל, מראש הנקרה ועד עזה, התכוננו היחידות הערביות בקדחתנות למיבצע. אלפי זקיפים מתוחים צפו לתוך החשיכה, כשכל אחד מוכן שהמכה המכרעת תבוא בגזרה שלו. טרגית ביותר היתה התכונה בצורת וכלי פרים הערביים של ישראל. ליל-הזחיות של כפרי-קאס, שהסתים בפסקי-דין של 10 פרוטות, היה טרי בזכרון. האורחים הערביים מיהרו להסתגר בבתיהם, התכוננו להשאר שם גם למחרת היום, תחת לצאת לעבודה באזורים ערביים.

★ ★ ★ הקומדיה בכנסת

הצד החומוריסטי של הפרשה סופק על-ידי מנהיגי האומה בכנסת. הוא הזכיר את פרשת הסרן מקופניק בגרמניה הקיסרית, כאשר אסיר משוחרר לבש מדי-קצין. גייס חיילים ברחוב ואסר ראש-עיריה — פרשה שעוררה צחוק עולמי מפני שהאיר-ה את הגיחוך בפולחן-הצבא הפרוסי. חברי הכנסת לא עשו רק צחוק מעצמם — הם ביימו ללא הכנה סאטירה עוקצת על המש-טר השורר בישראל.

דקות מעטות אחרי שידור הודעת-הגיוס בקול-ישראל, כבר הגיעה ההמולה באולם הכנסת לשאי-אי-אפשר היה להמשיך בניהול השישיבה. בכנסת, כמו ברחוב, שררה הדעה שהוכרז על גיוס כללי, וכי בכל רגע עומדת לפרוץ מלחמה.

איש לא ידע איזו מלחמה, מלחמה לשם מה, ומלחמה נגד מי.

אבל כל אחד הגיב כדרך. קראה הושבת-ראש, בבה אילוסין (מפא"י) בפאתוס: "חברי הבית! מה הפאניקה? בבקשה לשבתו בקשת! לברור... אני יודעת שעברנו בכנסת הזאת רגעים קשים והתגברנו עליהם!" לעיני הושבת-ראש עמדה התמונה הגיבורית של כנסת אמיצה וממושמת, הממשיכה בדינמיה בקשת גם כשבחוק רועמים התותחים — כמו בסרט אנגלי טוב, המרומם את לב החיילים בחזית.

הדתיים הבינו כהרף עין שהנה הגיעה הזדמנות היסטורית: אם פרצה מלחמה הם יכולים לעלות בחזרה על עגלה הקואליציה, מבלי שבוחרים יחשבו זאת לבגידה. לכן שינו ביר-במיקום את עמדתם, ונמנעו מהלצביע נגד תקציב המדינה, שעמד באותו רגע לקריאה שלישית ואחרונה. הסביר מיכאל חוני (דתי-לאומי): "ההוראות אשר חברי סיעתנו קיבלו מאת מפלגתם היו להצביע נגד התקציב... אולם ברגעים האחרונים נפל כנראה דבר מה במדינה, וכפי שטוסרים נמסרה הודעה חשובה ביותר בקול-ישראל..."

שיסע אותו חברו לסיעה, יצחק רפאל: "ברדיו הודיעו שיש גיוס כללי!" המשיך חוני: "אם ידיעה זו נכונה אנחנו סבורים... שכל אף היתנו באופוזיציה, מידת אחריותנו היא גדולה במידה כזו, שנחשוב כי אולי מוטב שלא יהיו מתנגדים לתקציב המדינה בשעה כזו."

גיבור הערב היה, בלי ספק, מנחם בגין. גם הוא לא ידע איזו מלחמה עומדת לפרוץ ונגד מי, אך מנוי וגמור היה עמו לעמוד בראש הצועדים.

קרא בגין: "המטה הכללי של צבאנו הכריז על גיוס כללי של כל החיילים בגיוס... הודעה על גיוס, בין כללי או לא-כללי, הנמסרת באזוני הנס והעולם, היא בכל מדינה הודעה החשובה ביותר אשר תיתכן בחייה. ברגע זה איננו יודעים מאומה מה נרם להודעה. יתכן, אם ישנו גיוס כללי, שצבאנו עומד לצאת למיבצעים... אם צבאנו, המגויס כתוצאה ממה שאירע, יקרא לפעולה — כולנו נעמוד מאחוריו... כולנו נעמוד כאיש אחד!"

בגין לא יכול היה לדעת לשם מה גויס חיילי צה"ל. הוא לא יכול היה להיות בטוח שלא גויסו, למשל, למלחמה באייכ פנימי — כמו בפרשת אלטלינה. אולם הוא הגיח כמושכיל-ראשון שגיוס זה בא למיבצעים נגד הערבים — ומתוך דבריו השתמעה לפחות אמונה תהיכרתית ששרהבטחון יפעל בכיוון הנכון.

אומללים יותר מכולם היו חברי הממשלה, שרובם ישבו באולם הכנסת. גם הם היו משוכנעים כי קרה משהו גורלי. לא היה להם מושג מהו הדבר — וזה לא הסתיע אותם כלל.

כי השירים, כמו שאר חברי הבית, וכמו ההמונים בחוץ, ידעו כי דויד בן-גוריון מסוגל בהחלט לפתוח במלחמה, ללא סיבה נראית לעין, מבלי להודיע על כך מראש לממשלה, או לכנסת, או לחבריו הקרובים ביותר.

יותר מזה: מעמדתם של השירים באותו רגע נסתבר, כי איש מהם לא פיקסס בזכותו הבלעדית של דויד בן-גוריון להכריז מלחמה, על דעת עצמו, מתוך שיקולים הידועים רק לו. כל אשר ביקשו הם, חברי הממשלה, היה לקבל במאוחר ידיעה כלשהי על אשר עשה ראש-הממשלה בשמם.

היה זה מחזה קומי — חברי הממשלה ניסו באופן קדחתני להשיג קשר טלפוני עם ראש-הממשלה בתל-אביב, כדי להיודע מהי המלחמה או התכונה הבטחונית, אשר הם יצטרכו לשאת עברה באחריות כלפי האומה וההיסטוריה. שר-המשפטים פנחס רוזן, היה הליצן של המחזה. בהומור פורקנישק הודה בגלוי במצבו האומלל: "לפי ההודעה ברדיו היה ברור שהגיוס היה מופנה לא לכל הצבא, כי שמעתי את ההודעה יחד עם חבר מונסיה יזהר הררי (פרוגרסיביס) אשר בקאי יותר בעניינים אלה, והוא התרשם שההודעה מונסת לחלק מהצבא... בינתיים אני מבין שיושבי-ראש ועדת החוק והבטחון (של הכנסת) קיבל הודעה חצי-רשמית אשר בה נאמר: בקשה, אין טעם לבהלה, אבל אי-אפשר לומר בטלפון מהי הסיבה של הגיוס!"

מלים אלה רק הגבירו את הרגשת הכלל שקרה משהו גורלי. פי אחרת — מדוע אי-אפשר היה לומר את הדבר בטלפון?

רוזן: "אני בטוח שלא היו נימוקים או סיבות מיוחדות במין לכך שלא היה קשר במשך שעה או שתיים בין ראש-הממשלה ושרהבטחון לבין חברי הממשלה. לזאת אנחנו רגילים. (צחוק כללי וממושך באולם) וכל אחד יכול להעיד על כך שבמצבים כאלה ראש-הממשלה ושרהבטחון הוא הראשון."

היתה זאת הודעה גלוית-לב למצב האמיתי השורר במדינה: דיקטטורה מעשית של דויד בן-גוריון, וקבוצת-הצעירים המקיפה אותו מכל עבר, בכל העניינים הגרליים, בעוד שהממשלה משחקת רק תפקיד-משנה של מפקחת על חלוקת-השלל. (לשוא ניסה רוזן לחקק את עצמו למחרת היום, בהכחשה הכחות-משכנעת של השנה. טען רוזן: הצחק שיסע את דבריו, מה שהוא רצה להגיד הוא: "לזאת אנחנו רגילים, וכל אחד יכול להעיד על כך: שבמצבים כאלה ראש-הממשלה ושרהבטחון היה הראשון להתקשר עם הממשלה, אילו היה צורך בכך.")

כאשר החליט דויד בן-גוריון לבסוף לבטל את הודעת-הגיוס והודיע על כך ללוי אשכול בכנסת, נגמרה ההתלהבות המלחמתית. איכם אותה יוסף ספיר (צ"כ): "דבר כזה יכול

שר הבטחון
דויד בן-גוריון

היה להסעיר כל-כך את הרוחות פה בכניסה, עד כדי כך שאפשר היה להגיע פה, בצדק, במידה ידועה גם לאכסטאזה, כמעט עד כדי שירת התקפה פה בכנסת. אולי חבל שהכנסת לא הגיעה באמת לשי-רת התקווה. אילו עשתה זאת, היה זה סיוס נאה לקומדיה — נבחרי העם שרים את ההמוני הלאומי כדי להפגין קבל עם ועולם שהם עומדים כאיש אחד מאחורי צויל במלחמה בלתי-ידועה, נגד אויב בלתי-ידוע, בחזית בלתי-ידועה.

★ ★ ★ מי הממוזר?

עיד כאן הקומדיה. השאר אינו מצ-חיק. הוא רציני מאד, מדאג מאד, מעורר מאד למחשבה על מהות המשטר.

הדבר שקרה באחד באפריל הוא עבירה פלילית לפי חוקי הארץ. סעיף 61 של החוק הפלילי משנת 1936 קובע: "(1) כל המפרסם או מעתיק הודעה, שמועה או ידיעה העלולה לגרום פחד או בהלה בציבור, או להפריע את שלום הציבור, כשהוא יודע או כשיש לו יסוד להאמין שההודעה, השמועה או הידיעה הנן שקר, ייאשם בעוון ויהיה צפוי למאסר שלוש שנים. (2) הטענה שלא ידע או שלא היה לו יסוד להאמין כי ההודעה או השמועה או הידיעה הנן שקר, לא תשמש לו לנאשם הנגה... אלא אם כן הוכיח שקודם לפרסום עשה את כל הדורש כדי לאמת את דיוקן של ההודעה, השמועה או הידיעה."

ממשלת ישראל ניסתה להפעיל סעיף זה נגד עורכי העולם הזה, כאשר אלה פירסמו

שהש. ב. או מוסד הקשור עמו, ביצע את חטיפת אלי תבורי. הודעת הגיוס, בצורה שבאה לעורר את הרושם הכוזב שהמדובר בגיוס כללי, היא עבירה מובהקת על פי סעיף זה. הממשלה עצמה הודתה בהכרזותיה מאז שהודעה זו היתה עשויה לעורר בהלה ציבורית. סעיף 105 של החוק הפלילי קובע: "כל אדם העושה מעשה העלול לגרום להיזק ציבורי, ייאשם בעוון." העונש: שלוש שנות מאסר.

הודעת-הגיוס הכוזבת גרמה להיזק ציבורי. היא עוררה בהלה, גרמה לשיבוש תוכניותיהם האישיות של רבבות תושבים, ואין ספק שהנחיתה מכה נוראה על עונת-התיירות הקרובה, שהיתה צריכה להיות, לפי האומדן, הטובה ביותר מאז קום המדינה. היזק זה עלול להסתכם במיליוני דולארים, כי איש לא יסע בלב קל לבלות חושה ולהינפש בארץ בה עלולה לפרוץ בכל רגע מלחמה.

הממשלה איימה בשעתו להפעיל סעיף זה נגד הקואופרטיבים לתחבורה, בימי שבתתם הגדולה. העבירה שבוצעה השבוע חמורה עד אין שיעור יותר.

אם כל זה אינו מספיק, אפשר למצוא סעיף חמור יותר בחוק, הקרוב עוד יותר לשר-הבטחון ולפקדיו. לפי סעיף 52 של חוק השיפוט הצבאי תשט"ו—1957: "חיל אשר עשה מעשה, או שהפיץ ידיעה, בין נכונה ובין בלתי-נכונה, בענין הקשור בבטחון המדינה, ויש בה כדי לעורר ברבים בהלה... דינו מאסר שלוש שנים."

באחת משלוש היחידות שסיסמותיהן שודרו באותו ערב, ושהתיצבו למחרת היום, גולד שיר חדש: "הכל בגלל מזרח קטן, / הכל בגלל מזרח... השאלה היתה: מי, במקרה זה, הממוזר?"

שרהבטחון הוציא את עצמו אוטומטית, בזריות מפליאה, מכלל האשמים הפוטנציאליים. הוא מינה ועדת-חקירה של שלושה, שיושגם אנשים הנאמנים לו אישית — עורך-דין מפא"י שהתפטר מן הכנסת אחרי שגודעה עיסקה כלכלית מפקפקת ששמו היה מעורב בה, אלוף שהיה פקודו לשעבר והמכה עתה כפקיד בכיר במשרד מפא"י, והיועץ המשפטי של משרד-הבטחון, הכפוף במישרין לשרהבטחון.

זאת היתה ועדת-טישטוש גלויה. היא מונתה במצח נחושה. כשם שביגי וילול בראשית הפרשה בחבריו בממשלה, בחברי הכנסת ובציבור, כן וילול בהם בגלוי על-ידי מינוי ועדה זו, שהיא עקבון לאינטליגנציה של האזרח. שרהבטחון קבע ששרהבטחון בסדר, ובחטאו כלל בכך גם את הרמטכ"ל. ועדה שתכר בה אלוף, יכלה מטבע מהותה לחקור רק בדרג של אלוף-משנה ומטה.

פזמון רוסי ישן התלוצץ: "הצאר נבהל, פירסט מינסר: / חרות למתים, והחיים למאסר!" על שרהבטחון אפשר לפזם פזמון אחר: "ביגי החליט כי זה הכלל: / מנצח רק הוא, והזכות נכשל." אחרי שקיבל על עצמו רק תחודש את "האחריות העליונה" לכל עניני החוק, הבטחון, הפיתוח והעליה — הוא משאיר לזולתו את כל הכשלויות המבוצעים במשרדיו שלו, על-ידי אנשים שהוא אישית מינה וחונן אותם.

אם אמנם מאמין מישהו שמה שקרה באחד באפריל היה משנה, היה עליו להסיק את מסקנת-המינימום: שבחטות דויד בן-גוריון קם מנגנון בעל אחריות לקויה, המסוגל להשמיץ בכל רגע את קולו המתכתי וליצור אחירת-חירום, ואף לספח תנאים הגורמים למצב-חירום אמיתי.

זוהי סכנה בטחונית חמורה למדינה. האחריות על כך חלה ללא שום הגבלה על ראשו של שרהבטחון.

★ ★ ★

בגדים קצרים לעולם

אולם מעטים היו השבוע הדיפלומטים בארץ ובעולם שהאמינו כי אמנם חל כאן משנה טכני, כפי שטען דויד בן-גוריון בכנסת, עת דרשה האופוזיציה בהנמקה מגומגמת להביע אי-אמון לממשלה. הסיבות לאי-אמון זה היו רבות. בין השאר:

- הערכת אישיותו של דויד בן-גוריון ותוסר-ערך ההכחשות הרשמיות בישראל.
- העובדה שצור-הגיוס שודר גם בקול ציון לגובה בגלים קצרים, דבר המעיד על כוונה לתת לו פרסום עולמי, בלי כל קשר למטרה הגיוסית בארץ.
- הוראות של בן-גוריון שאישר את עצם שידורן של הודעות-גיוס (אם כי לא בנוסח זה) ברדיו, "מפני שלא תמיד אפשר למצוא את האנשים בבית" — טענה שהופרכה על-ידי הגיוס השקט המופתי ערב מיבצע-סיני. שידור גיוס ברדיו, אפילו בסגנון מתון יותר, מוכרח ליצור אחירה מתוחה מיוחדת בארץ ובעולם.
- סירובו של ביגי להסכים למינוי ועדת-שרים לחקירת הפרשה, שהיתה עשויה לחקור גם את חלקו בעניין.

(המשך בעמוד 16)

• למרות שקציני-משטרה נשבעו אז בבית-המשפט שהם עומדים להגיש תביעה פלילית על כך, לא הוגשה התביעה עד היום — שנה ורבע אחרי המאורע.

• יזהר הררי היה קשור, לפני קום המדינה, בארגון ההגנה.
• אותה שנה הודיעו דוברי צה"ל לעתונות שלא לפרסם את הודעת-הגיוס, שהיתה צריכה להיכלל בעתוני הבוקר, כחלק מן התכונה הכללית.